

PDF Compressor Free Version

Энэсэдэми

Норуот күүһэ — көмүөл күүһэ!

○ Нам улууһун хаһыата ○

1935 сыл алтынньы 5 күнүгэр төрүттэммитэ

2009 с.
От ыйын

8

күнэ
Сэрэдэ
№ 84
(10220)

1996, 2005 сылларга республика бастың хаһыата

УЛУУСПУТ ХАҤЫАТА БЭЙЭБИТИГЭР БЭЧЭЭТТЭНИЭ

Күндү ааҕааччылар! Бүгүн илиигитигэр тутан олоор нүөмэргит бэйэбит бэчээттир сыахпыттар оҥоһуллан тарбана. «Ыра санаа хаһан эмэ туолуохтаах» дии мээһэбэ этиллибэтин туоһута. Дыңгэр, республикаҕа бары кэриэтэ улуус редакциялара бэйэлэригэр бэчээттэммиттэрэ ыраатта, оттон биһиги, Мэнэ-Хаҕалас «Эркээйи» хаһыатын кытта, куораттан чугас баарбытынан кэлин уочаракка сығаллыбыт. Бэчээт департаментин өттүттэн ити быһаары сөптөөбө өйдөнөр, куораты өңөйөн сытан ыраах хоту улуу-

стары, суола-ийһэ суох кэбээйилэри кытта туох диин илин-кэлин түсүһүөххүнүй?

Былырын бэчээт департамена биһиэхэ уонна Бүлүү «Олох суола» хаһыат редакциятыгар ботуччу үбү көрөн сабыс-саҕа «Hamada WH-66» Кытайга дьопуон лицензиятынан оҥоһуллубут бэчээттир офсетнай массыналары сакаастаан аҕаларбыта.

Онуоха хаһыат кумааһытыттан сағалаан туохбаар расходнай матырыйаалларын бэйэбит үшүтүгэр атыллаһан бэлэмнэтибит, бүгүңгэтэн боруобалаан ааҕааччы

көрүүтүгэр-истиитигэр таһаарбыт.

Онон бэчээт уонна ТРВ дьыалаларыгар департаментна (сал. Пестряков Ф.П.) махталбыт улахан. Биллэн турар, мантан салгы хаһыаты бэчээттиргэ лаппа үөрэнэн баран сыһаа-баайа атын бородууксуйаны (кыра форматтаах кинигэлэри, эбэрдэ аадырыстары о.д.а) бэчээттээн бэйэ дохуотун үкэстэр соругу туруорунабыт. Итинник бэчээт саҕа технологияларын баһылаан үп кризисигэр оҕустарбакка хаһыаппытын тираһын элбэтэн, ис хоһоонун тупсаран сайдыы суолугар эрэллээхтик кириэхпит.

В. КАСЬЯНОВ,
«Энэсэдэми» хаһыат редактор-директора

«Манчаары ооньуулар — 2009»

САХА СПОРДУН КҮЛҮМЭХ ТҮГЭННЭРЭ

Биһиэхэ, сахаларга, олимпийскай ооньууларга тэҥнээх Манчаары спартакиадага биэс күн устата ыйыргыан ааһа оҕуста. Республикабыт биһир кырдыаҕас куората Бүлүү бэс чагда быһыгар туғуллубут 3 тыһ. мистэлээх бары ирдэбиллэргэ толору эһиэттир «Оленск» стадионна икки тыһ. кэриңгэ кыттааччыны көрүстэ. Күрэхтэһиилэр бу стадионунан эр мунгурдамматтар, «Хомустаах» дии ааттанар культурнай-этнографическай комплекскка, «Уолбут», «Хочочой» стадионнарга ыйтылыннылар. Быйыл спартакиада историйтыгар буолбатах түгэн — бары улуустан (21 киин улуус, 16 хоту улуус) сүүмэрдэммит хамаанда кэлэн кыттыны ылбата спорт национальнай көрүңнэр балысхан-нык сайдан эрэллэрин, спартакиадага интэриэс күүһүрбүтүн, тэрээһин тупсубутун көрдөдө.

уһуллубута, онон чемпионнакка төрдүс мистэни ылбыта. Оттон ыстанаҕа Бүтүн Россиятаағы турнир өссө куоһарылла илик рекордары олохтоого. Уһун курбуу курдук унуохтаах ыалдыттарбыт, күүтүллүбүтүн курдук, пьедестал бары үктэллэригэр таҕыстылар. Олортон Евгений Плотнир (Москва) - 49 м 39 см, Екатерина Каюкова (Хабаровскай) - 42 м 32 см ыстаннылар. Оттон Юрий Гаврильев (Мэнэ-Хаҕалас) - 47 м 30 см, Виталий Васильев (Ньурба) - 46 м 49 см.

Спартакиаданы тэң Бүлүү куората тэриллитэ 375 сыллаах үбүлүөйүн көрсө социальнай-экономическай суолталаах улахан объекттар арылыннылар. От ыйын 1 күнүгэр республика президентэ В. Штыров, правительство бөлөҕө саҕа аптека, Н.Г. Чернышевскай ааты-

тыҕааһыны, интэриэһи үөскэттэ.

Кыайылаах биллибитин кэңнэ, үгэс быһытынан, сурналыыстары кытта көрсүһүү тэриллинэ. Онон ыарахан атлетикаҕа норуоттар икки ардыларынаағы кылаастаах спорт маастара, ыарахан атлетикаҕа Россия сэтгэ төгүллээх чемпиона, аан дойду икки төгүллээх чемпиона Михаил Кокляев, мин санаабар, ытыллыбыт чемпионаты шоу быһытынан олус интэриэһинэйдик ааста диин табатык быһаарда. Онуоха үс быһаарыны биэрдэ: бастакытынан, трибуна тобус-толору киһи, иккиннин, спортсменнар «харахтара уоттанан» олоор, үсүнүнэн, мастардыһыта национальнай спорт көрүңгэр таптал биллэр.

Бэлиэтээн эттэххэ, Михаил бэһис эргиргэ чемпион аатын ылбыт Сидорычевы 2:0 ахсаанынан кыайбыта. Ол эрэри, Евгений Сивцевтэн хотгорон баран, Анатолий Ваишевтың кириһигэ эчэйэн күрэхтэһииттэн

«Оленск» стадионна — Нам улууһун хамаандата

рээбэ Муксунов Авксентий 60 кг маннайгы, Иванов Павел 80 кг иккис, мас тардыһытыгар Евгений Иванов иккис, хапсаҕайга бэтэрээннэргэ Николай Парников 60 кг иккис, Алексей Никитин 80 кг үһүс, оҕунан ытыгыга Надежда Егорова иккис, сахалыы многоборьега элбэи эрэнэрэр эдэркээн Александр Тимофеев үһүс мистэлэри ситиһэн күүстээхтэр, быһыйдар, бастыңтан- бастыңнарга ааттанан 18-с Манчаары ооньууларын историйтыгар умнуллубатты киридилэр.

Спартакиада уратытынан Бүтүн Россиятаағы мас тардыһыта, атах ооньууларын күрэхтэһиитэ тэриллитэ, итинэн Москва, Санкт-Петербург куораттаран Сахабыт сириң устудьуоннарын сүүмэрдэммит хамаандата кэлэн кыттыбыта буолар. Биллэн турар, улахан интэриэһи, болғомтону, көүһү нэми мас тардыһытыгар чемпионат уонна ыстанаҕа турнир ыллылар. Мас-реслингэ аан дойдуга күүстээхтэринэн биллибит, суон сураһырт Россия, Украина, Литва бухатырдары биһиги бастың уолаттарбытын кытта күүс былдыастылар. Бары да тэң баайылаахтар. Ким кыайара чопчу билилбэт буолан

Көбүөргэ Алексей Никитин (Нам)

нан пед. училище иккис дьизэтэ, Кыайылы болуоссатыгар санаардыллан оҥоһуллубут стела иннигэр «Үс Герой дойдуга — мин Бүлүүм» диин үс бойобуой Геройга аанан тутуллубут боруонса пааматынныкка, государственнай, общественной деятель Г.И. Чиряев пааматынныгар тыһынаах сибэки дьөрбөтүн уурдулар.

Л. УВАРОВСКАЯ,
хаһыат анал корр.
(Бүтүүтэ бэчээттэниэ)

Ходуһа сүүгүна «Оо... үчүгэйиэн, ОХСУЛЛУБУТ ОТ СЫТА...»

Урукку дьылларга тыа дьоно — сахалар өң дьыл кэлэн от үчүгэйдик, көбүччү үүммүтүн көрөн санаалара көнһүөрдөүүнэ «хайа, от маска эр үүммэтэ» дэһэр буолаллара, хайы-үйэ дьыл тахсыбыт курдук санаалара уонна күнү-дьылы сүтэрбэккэ үөрөкөтө оттооһуну күргүөмүнэн сағалаан бараллара. Кылгас кэмнэ хоннохтоохтук үлэлээн оттонох сирин биһир да хаалларбакка иһир соторон кыстык отторун булуна «кыдама сууяллар» уонна атын үлэлэригэр ылсаллара.

Оттон биһиги, саҕа үйэ дьоно, урукку дьон итинник үтүө үгэстэрин сүтэрэн эрэбит. Оттооһун курдук олус наадалаах күрэххэ үгүстэр аһара хойутаан, от-мас мастыһыта, кэхтиитэ кириэр буоллубут. Ол да кириэн былды-асыһан, «үс туманы» бүрүнэн үлэлээбэспит. Ол түмүгэр оттуур оппут баһыйар өтгө хачыстыбата мөлгөхчөкөтүлэр. Манньык аһылыкка иитэрсүөһүбүт төлөһүйбэт, үчүгэй төрүөү биэрбэт, үүтү, эти да биэрнитэ кыра. Ол кэңнэ мэлдьи дохуот суох, тийиммэппит, кыаммаппыт диин аймаанабыт. Манньык кэдэйини мантан иннэ тосту туоратыахпыттан наада.

Быйыл улууспут сорох нэһиликтэригэр биридиллээн дьон эрдэ окко, от ыйын 1 күнүттэн сағалаан, кириртэлээн эрэллэр. Оттон тэрээһиннээх хаһаайыстыбалар өссө да хамсыы иликтэр. Оттооһуну аһара хойутаан сағалаабыттарга кыһайыт курдук сайын орто-туттан үтүө күнү көрдөрбөккө сибэһиннэрэ ардаан бардаһына кыһайан оттогумуон сөп. Онон бу күннэртэн оттооһунна ылсыахха, уһаарбалаабакка ходуһаҕа кирирэххэ, ылсан үлэлээххэ наада.

Былырын улуус хаһаайыстыбалара күүскэ турунан, дьаныһан үлэлээн, эбиитин күн-дьыл да туран биэрэн ааспыт кыстыгы улахан сүтүгэ, бородууксуйа түһээһинэ суох туораабыппыт.

Быйылыгы былааннарбыт да былырынныгыттан үрдүгэ суохтар. Бэйэбит эр мөлгөөн биэрбэтэрибит. Нэһиликтэригэр оттооһун сорууда баҕачалыы тиридиллинэ: Үөдэй — 3175 т, 1 Хомустаах — 2760 т, Партизан — 2280 т, Никольскай — 1170 т, Хамаҕатта — 2700 т, Хатың Арыы — 4200 т, Бөтүң — 2030 т, Модут — 2928 т, Хатырык — 1974 т, Маймаҕа — 375 т, Түбэ — 1650 т, Арбын — 980 т, Көбөкөн — 1610 т, Фрунзе — 440 т, II Хомустаах — 2620 т, Искра — 526 т, Таастаах — 759 т, Салбаң — 1340 т, Нам сэл. — 1483 т, улуус үрдүнэн — 35000 т, ол иһигэр т/х тэрилтэлэр — 2885 т, бааһынай хаһаайыстыбалар — 10415 т, гражданныр кэтэх хаһаайыстыбалара — 21700 т.

Инокентий ИВАНОВ

БАСТАКЫ ХОТУУР ТЫАҤААТА

Өбүгэбит сағаттан саҕа омуҕа сүөһү, сылгы иитиитинэн дьарыктанан баҕачаанга диири үрүң ас эгэлгэтин аһаан-сион кэллэ ахан иһи. Уһун кыһын тоҕус ыйын туоруурбут оттооһунтан тутулуктааһын бары да билэ-көрө олооробут. Кылгас сайын үс ыйын өрө тутан оттооһун күрээр турунубут. Хайдах оттоон, үлэлээн кыстыгы туоруубут?

Үрүң илгэни тоҕо ыырбыт, бастың төрүөү ыларын, сылаах эти тото-хана сириң, остуолга маанылаан уураһын хас биридии саҕа ыала тохтут көмүс көлөһүнүнөн быһаарылар. Үөдэй нэһилигэ быйылыгы сайынна оттооһун тэтимин бэрт сэрэхтик сағалаата. Хас биридии хаһаайыстыба оттуур тэрилин көрүнэн, сэрбэнэн үлэбэ кирирэгэ бэлэмнэр.

Күөх быһаңгы сомсон ылыы быйылыгы былаана нэһилик үрдүнэн — 3175 т, ол иһигэр к/х — 1195 т, ЛПХ — 1950 т. 2008 с. 3175 т онугар 3670 т оту оттоон улууска биһир бастың көрдөрүүлээх нэһилик буолбупт. Нэһилик 12 бааһынай хаһаайыстыбата бары да окко кирирэгэ бэлэмнэр.

Арыы сир үүнүүтэ олус үчүгэй диин дьон кэпсэтэллэр. Тыа сирин ходуһалара ууга турбуттарын курдук тураллар. Онон оттооһун мөлгөһүөр буолар туруктаах. Быйыл б/х, кэтэххэ барыта 44 улахан киһи, 20-чэ оскуола оҕото, барыта 457 киһи окко тахсыахтара. Окко 23 «ММЗ», 14 «Т-25» уонна хас да «Синтай» трактордар үлэлихтэрэ. «Ымьахтаах» б/х (звен. А.Г. Рожин) быйылыгы дьылга бастакынан окко таҕыста. Ол курдук хаһан да буолбатах бастакы «хотуур тыаһа» от ыйын 2 күнүгэр тыаһаата. А.Г. Рожиннаах быйылыгы былааннара — 300 т. Ону ситиһэр санаалаах сылдыар. Былырын баҕача соруудааһын холкутук толорбута. Улахан хаһаайыстыбалартан «Чуоһааннар», «Хотулар» былырын 300 т-аах былааны ылынан, аһара толорбуттара. Улууска «Хоту» ТХПК бириистээх 2-с мистэни ситиспитэ. Звеневождтара И.И. Тихонов биһир бастың тракторист. Быйыл да уолаттар былааннарын куоһар санаалаахтар. Кинилэргэ айылҕабыт барахсан туран биэрэрэ буоллар, хотуулаах уолаттар күөх быһаңтан сомсумахтаан хаалыа этилэр.

А.Г. Рожин бастакы хотуурун тыаһа нэһилик, улуус дьонун-сэргэтин күүрээһинээх үлэбэ көбүттүн. Үөдэйдэр күөх быһаң күрээр эрдэ туруммуттара үрдүк ситиһириллэн түмүктэниин, үлэхамнас тэтимнээх, таһаарылаах буолууттар олук уурдун.

А. СЫСОЛЯТИНА, общ. корр. Үөдэй

Кини — киһиэхэ

УТҮӨ САНАА ХОЛОБУРА

Хатын Арыы нэһилиэгин дьаһалтатыгар соторуу табыта биэр үөрүүлээх түгэн устун Чангал дьаһалтатын элэксэ сылгына Будимировна, Валерий Анастасович Тимофеевтар анаабыт 1000 солк. суумалаах талоннарын нэһилиэк элбэх оҕолоох, социальный көмөҕө наадыйар 15 дьыз кэргэннэ (Аппаанттан - 7, Кыһыл Дэри-

эбинэттэн - 3, Граф Биэрэгиттэн - 5) үөрүүлээх быһыыга-майгыга дьахталлар сэбиэттэрин председателэ П.Д. Павлованы кытта туттардыбыт. Бу талоннарын «Меркурий» атыы-эргиэн дьийэттэнтэн хайа баҕарар отделынтан босхо атыылаһаллара көнүллэнэр. Махтал тылы 5 оҕо соботоох ийэтэ А.Е. Маркова эттэ.

Өссө да манньк үтүө дьыала салҕана турдун, бары бииргэ эрэ буоллааха ыарахан кэмнэри этэнгэ туорухпунт.

Н.Д. СИВЦЕВА, Хатын Арыы МТ дьаһалтатын социальный бопшуруостарга кыл. специалиһа

Ааҕааччыга информация

ПЕНСИЯ СОРОХТОРГО ЭБИЛЛИЭБЭ

Саха сирин Пенсионнай фондатын салайааччыта Альбина Поисеева республика ИБС (иһитиннэрэр-биллэрэр средстволарыгар) иһитиннэрбитинэн б.д. от ыйын 1 күнүттэн үлэлиир пенсионердар пенсияларыгар эбии ааҕы (перерасчет) оҕоһуллар буолбут. Бу үтүө соңун Саха сиригэр олорор 105 тыһ. киһиэхэ сыһыаннаах.

Перерасчет икки этабынан барыахтаах. Бастакы этаба от ыйын 1 күнүттэн ытыллар. Бу этап-

ка тохсунньу ыйтан бэс ыйыгар дылы пенсияларыгар эбии ааҕы оҕоһуллуохтаах үлэлиир пенсионердар хабыллар. Иккис этап атырдыах ыйын 1 күнүттэн, манна хаалбыт бары үлэлиир пенсионердар киирэллэр, 2008 с. үлэлиир тэрилтэлэрэ страховоу усуһуоһу киллэрбит буоллаҕарына.

Бу 2009 с. хампаанна уратытынан атырдыах ыйын 1 күнүттэн пенсияга эбии ааҕы автоматическайдык ааҕылар. Ол эбэтэр, урукку курдук перерасчетта оҕорун дьин пенсионер аны пенсионнай сулуусаҕа көрдөһүү сурук суруйуута суох ааҕылар. Бу кэмтэн ыла пенсионнай сулууса перерасчет аны бэйэтэ туох да сайабылыаннааҕа суох оҕорор буолуоҕа.

Бэйэ информ.

Туоһулдуур — сыһыппара!

НАРКОМАНИЯ — ОМУГУ ЭНЭР ДЬАЛЛЫК

наркотигы утары охсуһар комиссия (предс. улуус баһ. А.И. Ильин) тэриллэн былааннаах үлэ ытыллар. Сыл ахсын көлөппүнэни суох оҕорууга үлэ барар. Ол курдук, 2008 с. 27 га ионнээх сир ыраастааһыта, 17 тонна көлөппүнэ общественность күүһүнэн суох оҕоһуллубута.

Наркологической кабинет ИДьО, прокуратураны, улуус, нэһилиэктер дьаһалталаарын, үөрэх управлениетын кытта ыкса сибээстээхтик үлэлиир. Сырдатар үлэ лекциялары оҕоруу бэрээдэгинэн улуус оскуолаларыгар, педагогической колледжка уонна телевизорунан нөҕүө ытыллар. «Токсикоманияттан оҕолору харыстыабын» дьин телевизионнай аһаҕас эфир ытыллыбыта, араас тематической оонньуулар, тэрэһиннэр барбыттара.

Төрөппүттэргэ, оҕолорго ытыллыбыт сэрэтии үлэлэр сэмэй түмүктэри биэрэн эрэл-

лэр. Бары оскуолаларга наркопостар үлэлииллэр.

«Подросток» дьин комплекснай-профилактической операция штабын көбүлээһининэн бэс ыйын 10 күнүттэн балаҕан ыйын 30 күнүгэр дылы Нам с. хас сэрэдэ аайы киһиэхэ 6 чаастан 10 ч. дылы «Итэҕэйин телефона» үлэтин саҕалаата (тел. 42-4-03, Ст. Платонова уул., 17).

Наркомания содулун, ордук эдэр дьонго кутталлааҕын киһи барыта үчүгэйдик билиэхтээх. Мээнэҕэ да кини «XXI-с үйэ чумата» дэммэт. Киниттэн күн бүгүннэттэн сэрэммэтэхпитинэ-сэрбэммэтэхпитинэ биһигини — сахалары омук быһыытынан эһиэҕэ, кэскилбитин сарбыһаҕа, сир ийэттэн сималитиэҕэ. Онон оҕотун, ыччатын туһун, инники кэскилин саныыр киһи бары ытыллар үлэлэргэн туора туруо суохтаах.

Иннокентий ИВАНОВ

Бэчээттэммиккэ эргиллэн

СӨПКӨ СУРУЛУБУТ

«Энсиэли» хаһыат бу сыл ыам ыйын 8 к. нүөмэригэр «Чулууларбытын үйэтиги — төлөрүйбэт ытык иэспит» дьин биэр дойдулаахпыт Лукинов Владимир Николаевич ыстатытын биһиги, Нам селотугар олорор кырдыабаастар, олус сөбүлүү аахтыбыт уонна адыас сөпкө суруллубут дьин биһирээтибит.

Фрунзе уонна Көбөкөн нэһилиэктеригэр ити ыстатыаҕа этилибит дьоммут Аҕа дойдуга Улуу сэрииттэн эргиллибэтэх, ону сэргэ гражданскай сэрии Саха сиригэр бандьыттааһын саҕана олохторун толук биэрэн туран бу үчүгэйкээн эйэлээх олоххо билгин ыччаттарбыт араас үөрэхтээх, идэлээх үөрэ-көтө сылдыларыттан биһиги аҕа көлүөнэ олус астынабыт, үөрэбит. Ол иһин бу ыстатыаҕа этилибит өйдөбүнүк пааматынныктар сангардыллан оҕоһуллаллара саамай сөптөөх дьин бэйэбит санаабытын биллэрэбит.

Ыһахтар бүтүлэр, онон бу икки нэһилиэк баһылыктара, ветераннар олохтоох сэбиэттэрэ дьыаланы уһаппакка олоххо киллэрэргэ дьаһаналларын наадалааһын аабыбын.

П.С. ЯДРИХИНСКАЯ, үлэ, тыыл ветерана

«ЫЙЫТ — ХОРУЙДУБУТ»
Тел. 41-3-32, 41-4-96

Кокорев, улуус ытык кинигэ:

— Дьон бөбөтө кургуомнаах-тик мустар, тобурууһар сирэ, биһиги этэрбитинэн «Арбат» дьин атыы-эргиэн киһинигэр киирэр ааннарыгар хоту өттө ардааха бадараан, собуруу өттө саамай сырбылаах, массыыналар мустар наһаа кыараҕас уулуссаҕа тахсар, оҕо-уруу, кырдыаһас, кыаммат дьон сылдыалларыгар кутталлаах буолла. Манна село дьаһалтата благоустройство үбүнэн бу уулуссаны, массыына мустар сирин, кинотеатр дьэки өттүн кумах-гравий куттаран кэнтэрэ буоллар олус үчүгэй буолуо эбит. Ама, кумах-гравий суох буоллаҕай?

П.М. Попов, «Ленскэй нэһилиэк» МТ баһылыга:

— «Ленскэй нэһилиэк» МТ быһылыгы сылга үлэлиир былааннарын быһыытынан Батый Файзуллин уулуссатыгар кинотеатр территориятын өттүн оҕорууга бу күннэргэ аукцион биллэриллэр, кумах-гравий кутуллан автостоянка оҕоһуллуохтаах. Билигин бэлэмнэни үлэтэ ытыллар турар, сирин докумуоннааһын уонна смета оҕоһуллар. Атырдыах ыйыгар автостоянканы оҕоруу саҕалаһаҕа.

Улуу Кыайыы 65 сылын көрсө

СУУТ-СОКУОН КЫТААНАХ КЭМЭ

Сэрии саҕаланарыгар мин алталаах эрэ эҕим. Ол да буоллар сорох түгэннэри өйдөөн хаалбыппын ахтан аһарбын иһим курдук саныыбын.

БОРООСКУТУН СИЭН ХААЙЫҒА БАРБЫТА

Оччолорго суут-сокуон олус кытаанах этэ. Холкуос сүөһүтэ итээтэҕинэ: сүөһү сүттэҕинэ — бостуук, ньиэрэй өллөбүнэ — ыанньыксыт хаайыыга бараллара. Оннооҕор бэйэҥ кэтэх сүөһүгүн сиэтэххинэ «вредитель» дьин хаайыыга ытыллара.

1942 с. атырдыах ыйыгар Хомустаахха, Ачыкаанап сайылыгар дьон наһаа ачыктыан өлөөрү гыммыттарыгар Жирков Байбал бэйэтин борооскутун өлөрөн үс хат дьахталлары: бийиги ийэбитин Колесова Анна Ивановна, Жиркова Варвара уонна Чагда Маайата дьин ыанньыксыттары үрүҥ тыыннарын өрүһүйөн өлөйдөөбүтэ. Ону былаастар билэннэр ол киһини уон сылга хаайыыга ыппыттара (онтон эргиллибэтэҕэ), оттон дьахталлары биэр куомуннаахтар дьин дьүүлээн баран, балаһыанньаларын учуоттаан хаайыыга ыппакка үстүү сылга кыһалан үлэҕэ уурбуттара (усулуобунай дьин курдук).

«МИН ИЧИГЭСТЭЭБИТИМ, ЭНГИ ДА ИЧИГЭСТЭЭН!»

Эмиэ ол сыл күһүн, бурдук хомуллубутун кэннэ тохтубут куолаһы күнү быһа оҕолорунан ичигэстэтэр этилэр. Дьийэбитигэр кэлэн аһаабыта буолан, сыһына түһэн баран, халлаан харанардаһына аны бэйэбитигэр ичигэстэнэ барабыт. Билигин оскуола оннугар «Үрдүк моонньоҕон» дьин сэлэһинэй бааһыната баара. Дьийэбиттэн чугас буолан убайбынан иккиэн, сүтэрсэн кэбиспэт тына ынах быатынан сиэттиһэн, илиибит иминэн кэриэтэ ичигэстээн чабычактытын толороору сырыттаһытына ойуур иһиттэн үс боломуочунайдар (оройуон тойотторо итинни ааттаналлара) тахсан кэллилэр. Биһиги кыайан куопакка хааллыбыт. Дьоннорбут дэ, улахан уоруйахтары туһу курдук ыгы-түүрүү бөҕө. Убайым бурдуктаах чабычактын олордон биэрде, мин буоллар иһиппин биэрбэккэ тула сүүрө, сыһа-халты харбата сырыттым. Оттон туттары гыммыттарыгарыксаан: «Мин да ичигэстээн ылбытым, энги да ичигэстээн ылым» — дии-дии тула ыһан баран төлө көтөн ойуурга куоттум.

Мээнэ сылдымахтаан баран дьийэбэр кэлэн аан бүтэй иһиттэхпинэ, били боломуочунай дьахтар саҕата ийэбин мөҕөр: «Кыра уолуг киһи бөҕө буолсу, улахан уол бурдугун тутта биэрде, киһи буоллар бэйэбит ичигэстээн ылым, дыбара сиэтин, кутуйах сиэтин дьин баран бурдугун тоҕо ыһан кэбистэ. Аныгыскы сырыыга тутулуннахтарына, эн сууттанан, хас биһирдии туораа государство гинэ буолар.» Онтон куттанан ийэбит төһө да ачыктыабыһытын иһин ыппат буолбута.

ЭТЭРБЭСПИН СИЭБИТ ЫАЛАДЫТ

Ол саҕана сутаабыт дьон туох түбэспитин барытын сииллэрэ: ыран өлбүт сүөһүнү, сибииньэни, ынах кэнэҕэскитин... Былыргы дьыа аанын халҕана сүөһү тириитэ бүрүөһүннээх буолара. Биһиги дьийэбит халҕанын бүрүөһүнүн аһан иһэр дьон быһа сотон барбыт буолааччылар.

Биһирдэ биһиэхэ хоммут Мартыынап дьин, урут таңара дьийэтин куолакалын охсор киһи, мин ынах этэрбэһим агарын үлэлэҕэ сабылыах оһохтуп итти

күлүгэр үтэн сиэн баран, утуяа сыттаһытына туран барбыт этэ. Сарсыарда мин этэрбэһим агарын көрдүү сатаан булбатым, дэлби таһыйылынным, оскуолабар барбатым. Кэлин оһох оттоору күлү тардыбыттарыгар этэрбэһим быаларын булан ылбыттара. Ол күн оскуолаҕа хаарнытсака түһэрбиттэр, мин онно суохпар билигин да хомойобун.

АБЫРАЛЛААХ ОСТОЛОБУУ

Элбэх киһи хоргууйан өлөр суолга киирэн испиттэрэ. Биһиги дьолбутугар 1942 с. «Жданов» холкуоспут бэрэссэдээтэлинэн Оконешиников Алексей Тимофеевич ананан кэлэн быһаабыта. Кини дьон дьийэлэригэр туох да астар суоһун билэн, үлэлиир да кыахтара эстиһи дьин остолобуой тэрийбитэ, асчытынан Азарова Натааһа үлэлээбитэ. Сүөһү төбөтүнэн, тоноһунан мин өрөллөрө, буотарах буһараллара. Үксүн суораттаах хааһы, арыт лэппиэскэ буолааччы. Ким төһө аһы ылбытын абаансаҕа суруйан иһэллэрэ, тутта илии батталлара. Дьон астарын дьийэлэригэр илдьэн оҕолорун-урууларын аһаталлара. Аны оҕолор эмиэ таһарбыт. Онно мин, оскуолаҕа киирэй илик буоламмын биһир да букубаны билбэт киһи, сыһыа тардан «сырылатан» илии баттырбын өйдүүбүн. Ол остолобуой эрэ аһынан тыннаах хааллахпыт буолуо.

ОСКУОЛА АҢЫЛЫГА ЭМИЭ ТЫЫН САЛҒЫЫР ЭТЭ

Мин 1943 с. оскуолаҕа үөрэнэ киирбитим. 1 Хомустаахтан Партизанга дьийэ 7 км сири күн аайы сатыы хаамарбыт, наһаа ачыктырбыт, тонорбут-хатарбыт. Интернакка сэриигэ өлбүт буойуннар оҕолору уонна төгүрүк тулайахтар эрэ ыһыллар этилэр. Миигин 1948 с. аҕам өлбүтүгэр эрэ ылбыттара.

Оскуолаҕа ити аһылык дьин тэриллэрэ, онно хааһы, лэппиэскэ, итии чэй биэрэллэрэ. Онтон үссэнэн бэркэ абыранарбыт. Сорох астары быстарбыт ыал оҕолоро оскуолаҕа кэлэн аһаан салҕаналара чуолкай.

Сэриигэ контузия ылан төннөн кэлбит директорбыт Ядрихинская Егор Осипович болгомолоох сыһыанынан, дьаһылынан элбэх кыаммат-түгэммэт оҕо туһаммыта. Интернат аһылыга биллэ түспүбүтэ, тастан сылдыр кыаммат оҕолорго паек дьин 12 киһилэ бурдугу бэрдэрэрэ. Мин ити паегунан туһаммытым, ийэм наһаа үөрэрин, махтанарын өйдүүбүн.

ИЙЭБИТ ИИНИНЭН ЭБИНЭРБИТ

Аҕабыт Намга баар МТС-ка үлэлиир буолан биһиэхэ хонор хоноһо курдук буолара. Баарсуох улахан тракторга үлэлиир буолан, оройуон холкуостарын кэрийэ сылдьан сири тиэрэр-хорутар буолара, хаһан да солото суох, наар ыксалынан кэлэн барааччы. Оччолорго өрөбүл, уопуска дьин суоҕа. Ийэбит дьийааркалыыр этэ, ол быһыгар дьон иһин истээнэн ыалтан кутуу чэй, хамса табах, ытыс бурдук ылаара.

Сэрии сылларыгар Ааллаах Үүнгэ таһаҕас тийиитигэр барар дьон истэрин истэниригэр көлөһүн күн аахсар быһыылааҕа. Ону таһынан Кэбээйин тийэ бултуур дьон истэрин эмиэ тигири абыраһтыыр этэ. Биһигини аһаҕаары ийэбит барахсан түүннэри-күнүстэри дьон эргэ таһаһын абыраһтаан киһиэхэ хойука дьийэ олоһорун өйдүүбүн, этэрбэһи уларан баран ытыран ыпсара олоһор буолаахтыра...

Сэмэн КОЛЕСОВА, 1 Хомустаах

1. Ыстапаана кулуба.

Революция быдан иннинэ Нам аҕабыта Иннокентий Винокуров балта Кэбээйттэн кэлэн саха киһитигэр дьаһаас Сивцев Степан Ефимович дьээн уолу төрөспүт. Бу уол улаатан Намга бастаан 1892-1894 сс. кулубанан талыллыбыт, ол иннинэ 1887 сылтан кулуба көмөлөөччүтүнэн үлэстэбит. 1893 с. ыраахтааҕыттан кыһамныгытын иһин бриллиант таастаах кыһыл көмүс биһилэбинэн наҕараадаламмыт. Иккинн С.Е. Сивцев-Ыстапаана кулуба 1897 с. алтынныга барбыт быыбарга кулубанан талыллыбыт. Докумуонтан көрдөххө, 1903 сылга дьэри кулубалаабыт. Ыраахтааҕыттан «За усердие» дьээн мэтээлинэн наҕараадаламмыт. Олорбут дьэиэтэ Аппааныга Лена уулуссаҕа иччитэх турар, Баака уола Винокуров Юрий олоро сылдыбыта.

Ыстапаана кулуба элбэх сүөһү, сылгы ииптэтэх, бурдугу ыһан байбатах киһи дииллэр, ол оннугар Куонта Кириэскэ, билигин оройуон киин баанныгы оннугар кирпиччэ үктээн, ону атыылаан байбыт. Биригэ төрөөбүт ыраагыт Сивцев Алексей Ефимович (Тырымаат) кыһа Өкүлүн Михаил Яковлевич Колесовка кэргэн тахсан олорор.

Ыстапаана кулуба Мэнгэ-Хангалас баайын кыһын Мария Даниловнаны кэргэн ылбыта. Кинилэр Ефрем дьээн уоллара Максим Аммосовтын Намга биригэ үөрэммиттэр, ол иһин Максим Аппааныга Ефремнээххэ сылдыар үһү. 1922 с. Саха сиринээҕи Советтар I үчүдүтүлүөһү сьезтэригэр Нам улуунун делегаттара түспүт хаартыскаларыгар Ефрем Сивцев, Максим Аммосов сэргэстэх олоролор.

Ефрем Степанович маннайгы кэргэнттэн икки кыыс, бири уол төрөөбүттэрэ. Улахан кыһы Аананы сахаҕа кыраһабай кыыс дииллэрэ, кинини 1931-1932 сс. дьэки илин оройуонтан Намга кэлбит, ыһахтарга кыһыйсар Данилов дьээн учуутал

«КУБАНА БИАЛ» БААЙДАРА

PDF Compressor Free Version

кэргэн ылбыта. Кинилэртэн икки кыыс төрөөбүттэрэ бааллар үһү. Ефрем Степанович аччыгы кыһын Чаараны Хааһахтаах оҕонньор түөрт уолуттан улаханнара Уйбаан кэргэн ылбыта да, Чаарата сотору сэллик ыарыыттан өлбүтэ, оҕоломмотохторо. Уол Миша Намга оскуолаҕа үөрэнэр этэ, эмиэ эдэр сааһыгар сэлликтэн өлбүтэ.

Ефрем Степанович иккис кэргэнттэн Степа дьээн уолу төрөспүтэ. Сивцев Степан Ефремович Корьякина (Куличкина) Анна Прокопьевнаны кэргэн ыһан Ыстапаан дьээн уолу төрөспүттэрэ билигин Дьокуускайга алмааны кырылыыр тэрилтэ үлэһитэ, икки оҕолоох, Намга олорор.

Ыстапаана кулуба сүүрбэһис сыллар бүтүүлэрин дьэки өлбүтүн ветеринардар хонтуораларын ханас өттүгэр көммүттэр үһү.

2. Атыһыт Хабырыыс.

Ядрихинской Гаврил Филиппович сиринэн, сүөһүнэн улаханник байбатах киһи. Ол оннугар Амурскай уобаластан аҕалан үһүн систээх, үрдүк модьу атахтардаах амур боруода сыгылары иитэн атыһылыра, ону таһынан куораттан араас таһаһысабы, тутар сэптэри, иһити-хомуоһу, бордуюкта араһын таһааран атыһылаан байбыт. Бастагы дьэиэтэ билинни ветеринарнай учаастак сиригэр баара, иккис сана туттубут дьэиэтэ милиция хонтуората буолан турар. Дьэитин арҕа өттүгэр үлэһиттэр олорор саха дьэиэтэ баара, икки мэндиэмэннээх ампаарын кэлин көтүрүн «Сельхозтехника» олбуорун

Дьыллар уонна дьылдалар

иһигэр туруор-бигиттара. Икки кыыс оҕолоһо, дьылларарын билбэтим.

3. Бачыас Баһылай.

Корьякин Василий Сергеевич-Бачыас Баһылай кыстыга Арыы баһыгар, шышка таһыгар, сайылыга Сиэникэйгэ баара. Кини, кырдык, ыһах сүөһүнэн, сылгынан байбыт киһи. Ыһахтарга тустара, ат сүүрдүүтүнэн дьарыктанар идэлээбэ. Төрөспүт уолаттарыттан Сиидэр, Дьуона сэриигэ өлбүттэрэ. Уйбаан үрдүк үөрэхтээх, учууталыы сылдыан Покровскайга өлбүт, кэргэнэ Азарова Валентина Прокопьевна — учуутал, улус бастың истэһиннэнэ, оҕолоро Людмила, Наталья, Сергей бары оҕолоохтор. Баһылай аччыгы уола Иннокентий (Хантай) Барыскай дьээн Маймаҕа кыһын кэргэн ылбыта, кыыстара Надежда Евстафьев Алексеева кэргэн тахсыбыта, биэс оҕолоохтор, Аппааныга оло-ролор.

4. Иннокентий Эверстов-Мэндээрэр.

Орто, улаханник кыанар баай киһи. Сайылы дьэиэтэ — Көччүгэ. 1928 с. улахан хас да хостоох, икки мэндиэмэннээх ампаары Харыйалаах арыыга Суһал күөл собуруу өттүгэр алтынныга тутан бүтэрэн малаһыннаабыта (мин онно сылдыбытым). 1930-с сылларга Аппа-

ныга көһөрөн таһаарыттарата билигин Лена уулуссаҕа Томскайдар ханас өттүлэригэр турар.

5. Маалыккай.

Сивцев Егор Ионович (Маалыккай) төрүт уус Хатың Арыы нэһилиэтин киһитэ. Быстар дьадаңы эрээри сыгы-хотуу, өйдөөх буолан куорат атыһыттарыттан табаар, бордуюкта араһын таһааран атыһылаан байбыт. 1915 с. Аппааныга аныгылы нуучча дьэитин, хааман кириэр булууһу, ампаар туттан кирибит. 1925 с. ыалдыан өлбүт. Соҕотох Балбаара дьээн кыһа куоракка үөрэнэ сырыттаһына, кулаах онорон ити дьэитин, бары тутууларын былдыан ылбытта-

бири кыыс оҕолору төрөспүттэрэ. Бары Дьокуускайга оло-ролор, үлэлиилэр дьээн уонча сыллааһыта истибитим.

6. Хатың Арыыга кулуба Дьяконов икки сүүс төбө сүөһүлээбэ дьээн «Энсиэли хочотугар» кинигэ 21 стр. сурулла сылдыар. Кини туһунан атын ма-тырһыйаал көстүбэтэ.

Бу дьоннору, кинилэр оҕоло-рун үксүлэрин кулаахтаан оло-ро-ро дьэилэрин, атын тутуула-рын, сүөһүлэрин, сылгыларын былдыан ыһан сана тэриллибит артыаллар бас билиилэригэр би-эрэллэрэ.

Н.С. ГАВРИЛЬЕВ, сэриин тыыл ветерана

Хаартыскаларга: 1) В.С. Ко-рякин.

2) 1921 с. Аппааны олохтоох-торо: **1 эрээт** - Маалыккай иип-пит уола, Винокуров Авксентий

уола; **2 эрээт** - Маалыккай кыһа Варвара Егоровна, Винокурова Елизавета Авксентьевна, Эверстов кыһа, Суздалов кыһа Ольга, Эверстов уола Михаил; **3 эрээт** - Азаров Дмитрий кэргэн оҕотунан, Маалыккай кэргэнэ Сивцева Парасковья, Винокуров Авксентий кэргэнэ, И.Е. Винокуров кэргэнэ Су-здалов кэргэнэ, Шапошникова кэргэнэ Настаа, Эверстова Лидя; **4 эрээт** - бастагы киһи биллибит, Винокуров Авксентий, Г.Ф. Ядрихинской-Атыһыт Хабыры-ыс, И.Е. Винокуров, Ф.Г. Дьяко-нов, Е.И. Сивцев-Маалыккай, В.А. Слепцов, Суздалов Алексей, Ильин Авксентий, Иннокентий Таңырҕас, Р. Ядрихинской-Кылдыһаһап Арамаан.

ра. Кыһын дойдутугар тахсыбы-тыгар оччотооһу нэһилиэк акты-быыстара (ааттара биллэр) Ба-лыһаҕа ыңгыран ыһан «эн баай кулаах кыһыһынаҕын» дьээн тас сонун, бэргэһитин, этэрбэһин былдыан ылбыттар. Инньэ гы-нан ыалтан таңас ыһан барбыт.

Варвара Егоровна 1739-1834 сс. олорбут Сэһэн Ардыаһаптан төрүттээх Иван Иванович Ар-жаковка кэргэн тахсан иккиэн учууталлаабыттар, икки уол,

И.Е. Винокуров кэргэнэ Су-здалов кэргэнэ, Шапошникова кэргэнэ Настаа, Эверстова Лидя; **4 эрээт** - бастагы киһи биллибит, Винокуров Авксентий, Г.Ф. Ядрихинской-Атыһыт Хабыры-ыс, И.Е. Винокуров, Ф.Г. Дьяко-нов, Е.И. Сивцев-Маалыккай, В.А. Слепцов, Суздалов Алексей, Ильин Авксентий, Иннокентий Таңырҕас, Р. Ядрихинской-Кылдыһаһап Арамаан.

Никольскайдааһы кыр-гыһы нуруот номоҕор ди-ринник инмитэ, ойгүгэр-са-наатыгар хатаммыта. Уч-уонайдар болҕомтолорун тарпыта, Г.П. Башарин, Г.Г. Макаров, Е.Е. Алексеев, В.И. Пестерев бу событиены тумнубатахтара. Манна олус элбэх киһи кыргылы-лыбытын, ама, ким туора хаамнааһыт? Кырдыга да-һаны, дьулааннаах быһыы этэ. Игини таһынан бири-дэһэн дьон истэн суруйан хаалларбыт ахтыһыла, бы-һаарылары ааһааччы бол-ҕомтогутун тардаллар.

В.Скрябин-Идэлги «Хаан-наах хапсыһыы» дьээн кинигэти-гэр Никольскайга буолбут түбэлтэ туһунан анаан-минээн үгүс фактарга олобуран, өрдөөгүтэ буолбут событиены билинни ааһааччыга итэҕэтэр-дик суруйар. Үрүңнэр сэриилэ-рэр өрүс унорунааһы улуустары бүтүннүү сабардаан, кинилэр дьэки санааламмыт дьону тал-быттарынан дьаһайан, өлөртөөн, хаайталаан, үлтү түүрөйдээн олорбуттара. Дьокуускай тула-та советскай былаас өстөөхтөрүнэн төгүрүтүллэн олорбута. Өстөөх тиһэх улахан күүһэ Никольскайга түмүллүбүтэ.

Кинигэ сурулларынан 1921 с. от ыйыгар 1300 киһилээх ба-наам элбэх сэрии сөптөөх 226-с полка кэлиэхтээх эбит, оччоһу-на Саха сиригэр 5000 кэригэ кыһыл байыастар баар буолал-лара күүтүллэр. Ити улахан күүс өстөөх сүрүн күүһүн өһүлэн, хоту кыраайга санаа олоһу букатыннаахтык олохту-ур соруктаах.

Василий Скрябин урукку өттүгэр историяҕа биллибэтэх быстах этэрээттэр хамандьыр-дарын Канин, Шипков бу сэриигэ кыргыспыт курдук көрдөрөн суруйар. Леонид Семенов тобо эрэ

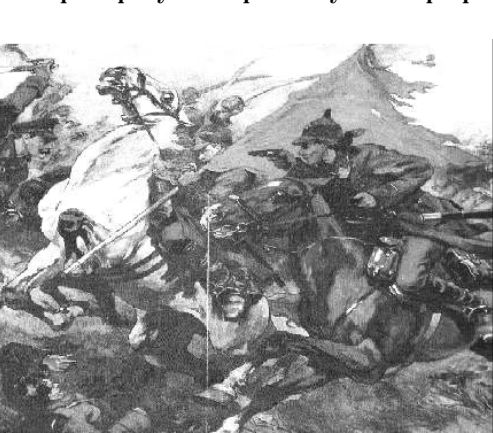
История үрүктара
ҮРҮҢНЭР УОННА КЫҢЫЛЛАР... — ХАЙАЛАРЫН КЫРДЬЫГАЙ?

Гавриил дьээн суруллар. Үрүң офицера корнет В.Н. Коробейни-ков Никольскайга 200 киһилээх өссө олунньу ыйга кэлэн, окуопа хастан, балбааһынан, мууһунан бөбүргөтүмүт кириэп-пэс дэриэбинэни тула орнотторбут. Уонунан сыллар ааспыттарын кэһнэ ким фантазията төһө сатабыллааһынан суруйаллара үксээтэ. Профессор Г.Г. Мака-ров «Северо-Восток Азии» дьээн кинигэти-гэр бу туһунан эмиэ ахтан турар. Оттон до-кумуоннар бигэргэтэл-лэринэн, Коробейни-ков өрүс унур, Чу-рапчынан сылдыбыта биллэр. Кини манна кэлбэтэбэ.

Кинигэбэ аччы-гыһа 800, К.К. Байкалов этэри-нэн, 1000 киһилээх үрүң сэриитэ сыһыт. Кини эппит: «Ни-кольскайга элбэх бөбүргөтүңүлээх уонна окуо-палаах, онон киһинэн сүтүгү ач-чарат туһугар элбэх киһилээх сэриилэһэр холбоһугу тэри-нэхпит. Мин санаабар, өстөөх ты-һыңча кэригэ киһилээһин учуоттаан, эн этэрээккиттэн бири батальону уонна икки шо-шаны ыһахпыт. Дьыңгэр, икки батальону ыһах баара... Неку-дэ-Жарных 120 киһилээх, икки льююстаах, икки шошалаах, ат-таах сэриитин эбинэхпит. Маны таһынан Каратаас этэрээттигэн Аммаҕа барсыбатах сахалары уонна ЧОН ротатын эмиэ ыһа-хпыт.»

«Миэхэ быһааччы ханнык со-

рук туруоруларый?» — Иван Ефимович тэһийбэккэ ыйыһы-та. «Дэриэбинэни ыһыы эһпэрэ-сийэтэ сүрүннээн эйиэхэ сүктэ-риллэр. Борокуот биэрэккэ чу-

һаһаат өстөөх бөбүргөтүңүлэ-рин ытыһыгыр кэмигэр, өстөөххө өйдөнөр-төйдөнөр бо-куой биэрбэккэ, сатыы сэриини утары туруоран баран, аттаах сэриинэн дэриэбинэ икки өттүттэн охсуллуохтаах.»

«Хааннаах хапсыһыы» дьээн кинигэбэ кэпсэнэрин курдук, Никольскай аһынааһы өрүс тас салаатыгар борокуот кэлиэхтэ-эх эбит, дьыңгэр, борокуот 100 киһилээх, пулеметтаах Өлүөнэ өрүһүнэн Граф Биэрэгэр тий-эр. Манна Карл Байкалов бэйэтэ барсар. Кыһыл командир Соко-лов хара маннайгыттан өлөрө-өһөр санаалааһа биллэрэ. Кини этэр: «Эн этиэххин этэһин эрээ-ри, биһиги байыастарбыт ыты-һа сылдыар, утарсар саллааты өлөрөөрү ыта, саабылаан бы-

һыта сыһына сатыахтара...» Бай-калов итиннэхэ: «Сэриилэһии, ытыһаһыы кэмигэр ааттаһы-ман уонна агитациялаамаан да... ол эрээри бэриммит дьону били-эн ыһахтаахпыт, өлөрүү сох туста-ахпытын өйдөөн, кылаабынай коман-дуочай бирикээһи итинник.» Ол туту-һулуубатаҕа. Онуоха Соколов: «Ытары-ытан, кэрдэри кэр-дэн иһиэхтэрэ.» — дьыңг бааччы харда-рар. Итинник хабы-туттуу манна таһа-арыллыбыта, ол соду-ла олус улахан алдь-архайы аҕалбыта. Байкалов өссө эбэн эппит: «Табаарыс Соколов, эн

үрүңнэргэ ультиматум ытар-гын умнааһың.» Ультиматум, дьыңгинэн, ытыһылыбатаҕа.

Кэлин К.К. Байкалов ыстаа-быгар үрүңнэри Никольскайга үлтүрүтүү түмүгэ дьүүллэһил-либит, онно бу сэриигэ кытты-быт уонна кыттыбатах улахан хамандьырдар бары кэриэтэ ыһырыллыбыттар.

Бэс ыйын 20-21 түүнүгэр, дьыңгэр, сарсырдатыгар дири ордуга дуу, Никольскайга мусту-бут 800-кэ кэригэ киһилээх үрүңнэр холбоһуктарын үс ча-астаах хабыр хапсыһыыга, сөптөөх техникскай былаан оһоһулан, үлтү охсулуунна. Үрүңнэр өтөрүнэн өрүттүбэттэ-рин курдук элбэх сүтүктэнни-лэр. Манна мустубут сэрии анарыттан ордуга сөнэрээт, кы-

ранаат, буулдыа аһылыга буол-дулар, саабылаан кэрдилинни-лэр уонна ууга тимирдилэр. Үгүстэр ууну сатаан харбаабат буоланнар... Миэхэ кирибит си-бидиэннээнэн 500-кэ тийиэ сүтүк таһыста. «Биһиги сүтүкпүт өлбүтүнэн алта, баа-һырбытынан биэс буолла.» — диэбитэ Ефим Курашов. 226-с полк хамандьыра Соколов эрэ атын санаалаах курдуга, Ни-кольскайга кыргыһыыга өстөөһү сизэр сох өлөрүүгэ кини хабыр, харса сох туттунуута этэ...

Итинэн В.В. Скрябин-Идэл-ги «Хааннаах хапсыһыы» дьээн кинигэтигэр Никольскайдааһы сэрии туһунан суруйууну ыры-тан түмүктүүбүт. Уус-уран ай-ымны буолан, була сатаан, эбэн-сабан суруйуу үгүс. Профессор Г.П. Башарин манна 200 киһи ууга тимирбитэ дьээн быһаары-та. Оттон кинигэбэ оннооһор эл-бэх курдук этиллэр.

Буолан ааспыт событиеттан бириэмэ төһөнөн аһар да соч-чонон санаа, өйдөбүл уларыйан иһэр. Онон дьыңгээх быһыы-майгы билинни таһымтан көрүллэн букатын атыннык сы-анабылы ылар. Холобура, «Чол-бон» сурунаал 2008 с. бастагы нүөмэригэр историческай наука доктора Е.Е. Алексеев «Далан-тан саҕаламмыт литература» дьээн ыстатыйата бэчээттэмми-тэ. Киһи күлүүх курдук, оттон саха уус-уран литературата 1900 сылтан ааһыллар этэ дии. В.С. Яковлев-Далан уус-түөрт кини-гэни суруйан хаалларбыта, уон-на саха литературатын төрүттэ-эбит, саҕалаабыт киһи буолар. Итинник түмүктээһини кытта сөбүлэһэр уустук. Далан үчүгэй, сонун суруйуулардаах, ол кыр-дык. Оттон литератураны төрүттээбит дири сыһа.

Г. КРИВОШАПКИН, сир музейин директора

(Бүтүүтэ бэчээттэниэ)

